

Kuşların Hikayesi

Kuşlar ve insanlar; birbirlerine çok benziyorlar. İnsanlığı kültürel ve sosyal açıdan etkileyen kuşlar; uçabilmeleri, ahenkli ve bir o kadar da çarpıcı renkleri, birbirinden farklı sesleri ile hem estetik anlamda gözümüze hem ruhumuza hitap ederler. Kimi sesi ile hayaller kurdurur, kimi o hayallerden uyandırıp gerçeğe kavuşturur. Uçarken onları seyre dalarız. Öylesine güzel süzülürler ki, o boşlukta o an başka bir şey düşünmek istemez insan.

Uçma kabiliyetleri de kuştan kuşa farklılık göstermektedir. Kimi kuşlar sadece çok kısa mesafeler uçabilirken, kimileri kıtaları, büyük denizleri aşabilir. Kuşlarda insan fitratından parçalar vardır. Örneğin sadakati ile bilinir albatros kuşu. Eşlerden birisi öldüğünde diğeri de yalnızlığı tercih eder. Ortalama bir insan ömrü kadar sürer ömürleri. Ve tabii kumrular.. Günlük hayatta birbirine karşı muhabbetli bir çift gördüğümüzde bile “kumrular gibi” deriz. Çünkü onlar da eşlerine bağlılıkları ile meşhurdur. Eşlerden biri ölürse, kalan eş ömür boyu başkasıyla eşleşmez. Dal parçalarından yuvalarını yapar, içinde bulunduğu şartlara her zaman uyum gösterir, hiçbir zaman başka bir kuşun yuvasına girmezler. İnsan fitratından nüsha taşıyan bir diğerkuş ise mühendis ve mimar olan kırlangıçtır. Kırlangıçlar yuvalarını inşa ederken öyle muazzamlar ki! Seçtikleri malzemelerle yuvalarını çok sağlam bir şekilde inşa ederler.

Ve türkülere konuk olmuş Huma kuşu. Kökeni Eski Türklere kadar dayanan ve efsanelerde varlığını sürdüren bu kuş ile ilgili birçok yorum olsa da ortak inanışa göre Huma kuşu gittiği yere mutluluk, huzur, bereket götürmektedir. Efsanelere göre Huma kuşu öyle yükseklerden uçar ki, canlı olarak görülmesi mümkün değildir. Ayaklarının olmadığını söyleyen efsaneler bile mevcuttur. Bir diğerkuş ise birçok insan için gücün simgesi haline gelmiş olan kartaldır. Doğası gereği güçlü ve asil duruşu sebebiyle birçok ülkenin, siyasi partinin, futbol kulübünün sembolü olmuştur.

Her gün göremesek de okuduğumuz birçok eserde karşılaştığımız bir kuş var ki o, güzel sesi ile nam salmış bülbüldür. Güllerin açtığı günlerde daha canlı öttüğünden gül ile arasında bir ilişkinin var olduğu kabul edilmiştir. Bülbül aşığa, gül ise maşuka benzetilmiştir. Güzel sesinden dolayı bülbül ile Hz. Davud arasında da bir bağ kurulmuştur. Bülbül ile birlikte zikredilen diğerkuş da kafestir. “Bülbülün çektiği dili belasıdır” atasözü, bülbülün güzel ötüşünden dolayı kafese konulmuş olduğunu ifade eder. “Bülbülü altın kafese koymuşlar, ah vatanım demiş” atasözü ise onun gül bahçesinin ve hürriyetin hasretiyle yandığını anlatır ve hürriyeti sembolize eder.¹

Öyle bir kuş var ki gündelik hayatta kaç kez görülür bilemem ancak saflığın, mutluluğun, vefanın, sadakatin, simgesi. Adı türkülere konuk olan bu kuş; turna. Hem Alevi-Bektaşî inanç edebiyatında hem de divan ve halk edebiyatında çokça anılan ve işlenen bir kuştur. Turnalar halk edebiyatında sevgiliyi ve haberciyi, Alevi-Bektaşî edebiyatında ise özellikle Hz. Ali'nin

¹ CEMAL KURNAZ, "BÜLBÜL", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bulbul> .

avazını temsil eden simge kuştur. Göçer olan bu simge kuş, Uzakdoğu'dan Anadolu'ya kadar sıra ve gurbet ile özdeş olup haber getiren ve ruh taşıyan elçi durumundadır. Dişi ve erkek turna kuşlarının birbirine olan sadakati ve vefası, Alevi-Bektaşî inancında ıkrarlı ilişkilerin ve eşlerin durumu ile özdeş bilinir. Bu kuşların dansı, uçuş pozisyonları ve sadakatli olma özelliği esas alınarak Turna Semahı² icra edilmiştir. Turna Semahı turnanın silüetini ve dans figürünü içermektedir. Sevgi, sadakat ve vefa gibi değerlerin toplamı olarak simgeleşen turna kuşu, Alevi-Bektaşî inanç dünyasına bu değerler bütünü taşıyan kuş olarak girmiştir. Anadolu'da turna avına çıkan kişilerin başlarından belanın eksik olmayacağına ve her kimin tarlasına veya evinin bahçesine bir turna konarsa oranın bereketleneceğine inanılır.³

Zaman içerisinde tıpkı insanlar gibi kuşların da toplum tarafından olumsuz kabul edilen özellikleri oluşmuştur. Mesela kötü sesi olan birinin sesini karga sesine benzetiriz. Sahi gerçekten herkese göre çirkin midir karga sesi ve herkes hemfikir midir bülbülün güzelliğine?.. Oysa kargaların bir başka özelliği de mitolojide uzun ömürlülüğü simgeliyor olmalarıdır. Ve kargagiller ailesinin zekâsı ile ünlenmiş üyesi kuzgunlar. Bir sorun çözerken doğada bulunan materyallerden yararlanırlar. Kuzgunlar aynı zamanda hırsız kuş olarak da tanınırlar. Bunun sebebi dişilerini etkilemek için parlak renkteki nesnelere yuvalarına taşımalarıdır. Bahsedeceğimiz bir diğer kuş ise halk arasında kibrin, ihtişamın, asaletin simgesi tavus kuşu. İslam öncesi Orta Asya Türk kültürü çevresinde hükümdar egemenliğini anlatmak için kullanılan sembollerdendir. Orta Asya Türk kültüründe güzellik, itibar ve şerefi simgelediği de bilinmektedir. Bu nedenle saray gibi görkemli yapıların bezemesinde çok sık rastlanmaktadır. İslamiyet'in kabulünden sonra daha çok cennet kuşu olarak nitelendirilmiş ve cenneti sembolize etmektedir.⁴ Mevlana'nın Mesnevi'sinde, yüzü kuşluk vakti güneşe, kanatları ise cennete benzetilen tavus kuşu, makamla ilişkilendirilir.

Kuşlar, dini kıssalara da konu olmuşlardır. Peygamber Efendimizin de dâcin denilen bir kuşu vardı.⁵ Merhamet ve şefkatin en güzel örneği olan Peygamber Efendimiz'den, küçük Zeyd' in kuşu ölünce ona olan yaklaşımından birçok güzellik öğreniyoruz. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Süleyman (as)'dan bahsederken diğer vasıfları yanında kendisine kuşdilinin öğretildiğini, cinler, insanlar ve kuşlara hükmettiğini ve onlardan oluşan ordularının olduğu bildirmektedir. Neml Suresi 16-35. Ayetlerde hüdhüd kuşu yani diğer ismiyle ibibik kuşu ile ilgili hadise şu şekilde geçmektedir. "Bir sefer esnasında ordularıyla birlikte karınca vadisine gelen Hz. Süleyman (as) kuşları gözden geçirir ve hüdhüdün orada olmadığını anlar. Sebebini sorarak eğer mazereti varsa bunu ispat etmesini ister. Çok geçmeden hüdhüd kuşu gelip Hz. Süleyman'a onun bilmediği Sebe ülkesinden haber getirdiğini, bu ülkeyi bir kadının yönettiğini söyler ve onların dinî inançları hakkında bilgi verir. Bunun üzerine Hz. Süleyman (as) hüdhüde bir mektup vererek Sebe 'ye götürmesini ve oradaki yöneticilerin nasıl bir karar alacaklarını öğrenmesini

² <https://youtu.be/OZybS149v40> <https://youtu.be/nsmahtbodygE> <https://youtu.be/8fHJ2TsaSyk>
<https://youtu.be/36i1WNJF34o>

³ Cengiz DAİMİ.(2021).TURNA KUŞU VE TURNA SEMAHI.The Journal of Social Sciences

⁴ Çetin, Y. (2017). TÜRK SANATI BEZEME İKONOGRAFİSİ AÇISINDAN TAVUS KUŞU FİGÜRLERİNİN BİR DEĞERLENDİRMESİ . Kesit Akademi Dergisi , (9) , 1-17.

⁵ Hz. Aişe(r.anha): "Güvercin gibi, dâcin denilen bir kuş hanemizde vardı. Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm hazır olsaydı, hiç debelenmezdi, sükûtle dururdu. Ne vakit Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm çıksaydı, o kuş başlardı harekete; giderdi, gelirdi, hiç durmuyordu. Demek o kuş, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmı dinliyordu, huzurunda temkinle sükût ederdi." (Kadı İyâz, eş-Şifâ, 1:309; Ali el-Kari, Şerhu'ş-Şifâ, 1:632; Hafâcî, Şerhu'ş-Şifâ, 3:79; el-Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, 9:403.)

ister. Mektubu okuyan Sebe melikesi, ileri gelen adamlarıyla istişare ettikten sonra Hz. Süleyman (as)'a bazı hediyeler göndermeye karar verir. “ Bir başka rivayete göre hüdhüd kuşunun bir başka özelliği de toprağın altındaki suyu görmesidir. Hüdhüd kuşu eşine çok bağlıdır, eşi ölünce yeni bir eş aramaz. Anne babasına karşı çok hürmetkârdır; yaşlandıklarında yiyeceklerini temin eder. Annesi öldüğünde uygun bir yer buluncaya kadar onu başında taşıdığı için mükâfat olarak güzel bir tepelikle donatılmıştır.⁶ Benzer inançlar Yunan ve Romalılarda da görülmektedir. İbibik kuşunun " hüdhüd" şeklinde ötmesi onun gizli şeyleri göstermek için "orada orada" demesi olarak yorumlanmıştır.

Bahsedeceğimiz bir diğer hadise ise Hz. İbrahim kıssasındaki kuşlardır. Bakara suresinin 260. ayetinde şöyle buyrulmuştur: “ İbrahim, “Rabbim! Ölülerini nasıl diriltiyorsun, bana göster!” deyince, Rabbi “Yoksa inanmıyor musun?” demişti. O “Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye” cevabını verdi. Rabbi “Kuşlardan dört tane al, onları kendine alıştır, sonra (parçalayıp) her bir tepeye onlardan bir parça bırak, sonra onları çağır. Koşarak sana gelecekler ve şunu bil ki, Allah hep galiptir ve hikmet sahibidir” buyurdu. Hz. İbrahim bunu yapar ve kuşları çağırır. Kuşlardan her birinin kemikleri, etleri ve tüyleri bir yerde toplanır. Sonra başsız olarak Hz. İbrahim'e doğru giderler. Hayvanların başları, Hz. İbrahim'in ayakları altındadır. Hz. İbrahim ayaklarını kaldırıncaya, her baş kendi vücudunu bulur ve kuşlar eski haline dönerler. Bu kıssada zikredilen dört kuş, İbni Münzir'in rivayetine göre: Güvercin, karga, horoz ve tavus kuşudur. Kadı Beyzavi, şöyle bir işarî bir tefsir yapar ve der ki: “Bu dört kuş, nefsin dört sıfatına işaret eder. Güvercin, yüksekten uçma sevdasına; karga, uzun emel ve kuruntuya; horoz, öfke ve sertliğe; tavus kuşu da güzelleşmek sevdasına işaret eder.” Velhasıl bazen onlar bizden bir şeyler öğrendi bazen biz onlardan, Habil ile Kabil kıssasında olduğu gibi.. Mühim olan tüm yaratılmışlara ilim bahşedeni unutmamaktır.

Kaynakça

- Akyol, C. “In Tha Nizam Bozkurt’s ‘Turnalar Deyişi’ Alevi- Bektashi Sacred Places Of Visit And Figure Of Turna”. *Journal of Alevism-Bektashism Studies*, no. 8, Dec. 2013, pp. 225-43,
- CEMAL KURNAZ, "BÜLBÜL", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bulbul>
- Cengiz DAİMİ.(2021).*Turna Kuşu ve Turna Semahı*. The Journal of Social Sciences
- Çetin, Y. (2017). Türk Sanatı Bezeme İkonografisi Açısından Tavus Kuşu Figürlerinin Bir Değerlendirmesi. *Kesit Akademi Dergisi* , (9) , 1-17.
- Çoraklı, B. (2012). Çini ve Seramiklerde Tavus Kuşu Figürü . *MSGSÜ Sosyal Bilimler* , (6) , 7-16.
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/>
- Ömer Faruk Harman, Cemal Kurnaz, “Hüdhüd”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hudhud>

⁶ . (bk. Demiri. *Hayâtü'l-hayevân, Kahire 1275, 11/436-440*)

